

УДК 94:[378.4.096:34](477.83-25)"19"(092)

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ТА ЙОГО ВИПУСКНИКИ: ЕДЕР ТАДЕЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Борис Тищик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: b.tyshyk@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1113-6483*

Постаті цього випускника юридичного факультету – Едеру Тадею Олександровичу дотепер у правничій літературі увага не приділялася. Можливо тому, що ще донедавна він жив і працював, щоправда, не зовсім у юридичній сфері.

Народився Тадей Едер у 1943 р. у сім'ї корінних львів'ян, у Львові, де здобув початкову та середню освіту. З юнацьких років у нього виявився природний талант до мистецтва, творчості, співу (мав гарний голос – драматичний тенор). Розпочав трудову діяльність у 1967 р. як артист оперної студії Львівської консерваторії, потім – заслуженої хорової капели «Трембіта». Закінчив Львівське музучилище (у 1968 р.) і невдовзі був призначений на посаду адміністратора Львівського театру опери та балету. На цій посаді дуже потрібною стала юридична освіта, і у 1978 р. Тадей Едер вступив на юридичний факультет Львівського університету (на заочну форму навчання), який закінчив у 1984 р., здобувши фах юриста, що дуже йому знадобилося у подальшій праці у театрі, де невдовзі він став заступником директора театру.

У 1988 р. Тадея Олександровича запросили на посаду директора Львівської обласної філармонії, девін пропрацював десять років. У 1998 р. його призначено генеральним директором і одночасно художнім керівником Львівського театру опери та балету. Тут з усією повнотою проявився його організаторський талант, правова освіта та художні здібності Його було повідомлено, що у Львові, а саме в театрі через рік має відбутися зустріч президентів Східноєвропейських країн.

Тадей Олександрович приступив до активної діяльності – реставрував живопис у дзеркальній залі та інші живописні твори в театрі, обновив меблі тощо. Добився перейменування театру (з імені Івана Франка, пам'яті якого у Львові й так було присвячено багато уваги, на ім'я Соломії Крушельницької, яка свого часу виступила в театрі). При ньому оновлюють театральний репертуар. З його ініціативи з нагоди 100-річчя театру підготували постановку нової опери «Мойсей», на фінансування якої Тадей Олександрович добився особистої згоди і схвалення Папи Римського Іоана Павла II.

З нагоди 100-річчя театру Тадей Олександрович добився створення у дзеркальній залі театру галереї погрудь: С. Крушельницької, інших славетних українських співаків, художників, диригентів. Знайдено спонсорів і замовлено оновлені декорації для театральних вистав, гарні костюми для артистів, нові інструменти для оркестру.

Встановлено контакти і почалися гастролі Львівського театру в різних країнах Європи: Польщі, Чехії, Фінляндії, Румунії, Франції і ін. Тадей Едер познайомився і запросив до Львова, до театру голову Асоціації європейських оперних театрів Ніколаса Пейна, який прибув до Львова. Коли у 2010 р. Львівський театр почав святкувати свій ювілей, до Львова на запрошення директора театру прибули солісти, диригенти і керівники багатьох театрів України і Європи.

За видатні творчі і організаторські заслуги Тадей Олександрович Едер був нагороджений численними державними нагородами й орденами, медалями, відзнаками, отримав

звання заслуженого працівника культури, різні міжнародні премії. Помер Т.О. Едер у віці 80-ти років у грудні 2023 р., похований на Личаківському кладовищі.

Ключові слова: відомі випускники юридичного факультету Львівського університету, Тадей Олександрович Едер.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/Ma.2025.80.156>

Одним із відомих випускників юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка був Тадей Олександрович Едер.

Народився він 17 лютого 1943 р. у Львові в сім'ї львівських галичан, під час німецької окупації, у будинку, який стояв напроти нинішнього театру ім. Марії Заньковецької. Наприкінці війни, коли радянська авіація бомбувала Львів, у цей будинок потрапила бомба, він був зруйнований. На його місці згодом виник мистецький ринок «Вернісаж», де продавалися картини, кераміка, всілякі мистецькі вироби, вишивки тощо. При хрещенні у Преображенській церкві, яка знаходилася поблизу їхнього помешкання, новонароджений хлопчик отримав рідкісне (в Галичині) ім'я Тадей – на честь одного з дванадцяти апостолів (про життя і діяння якого відомо дуже мало, хіба те, що вірно служив Господеві, проповідував Євангеліє в Юдеї, потім у Самарії, Сирії, Месопотамії, під кінець – у Персії та Вірменії).

Невдовзі сім'я знайшла і винайняла доволі пристойне приміщення (трикімнатне з великою кухнею) на вул. Жовківській, недалеко від т.зв «Рогачки» [1].

Батько Тадея – Євстахій-Олександр і мати Анастасія були корінними львів'янами. Батько працював столяром, мати вела домашнє господарство і виховувала сина, який був єдиною дитиною в їхній сім'ї. У 1947 р. батька заарештувала Радянська влада і відправила на 12 років у концтабір до Сибіру.

Його дружину і сина (в порядку «обміну») виселив із займаної квартири кагебіст Зиков, а Едерам дісталася маленька однокімнатна (14 м2) квартира з кухонькою на вул. Жовківській (згодом – Б. Хмельницького) 153, недалеко від Базарчика «Рогачка» і спиртзаводу Бачевського.

Аби якось вижити, мати Тадея пішла працювати на взуттєву фабрику. Щоб допомогти матері, Тадей на базарчику і трамвайній зупинці влітку продавав з відра питтєву воду.

У 1950 р. хлопець пішов у перший клас неповно-середньої школи № 22 м. Львова [2]. Цю неповно-середню школу №22 закінчував і автор цієї статті (у 1950 р.), як і однокласники Тадея, ми часто на перервах билися на спільному подвір'ї з учнями сусідньої російської школи №20 [2].

Після закінчення семирічки Тадей продовжив навчання у середній школі №7, яка знаходилася на вул. Б. Хмельницького №132 (колишній Жовківській).

У подвір'ї будинку, де проживали Тадей з мамою, винаймав квартиру студент музучилища Зеновій Бабій, який згодом став солістом ансамблю пісні і танцю ПрикВО, Київського, Львівського та Мінського (РБ) театрів опери та балету. За його прикладом Тадей і сам пробував співати, брав активну участь у художній самодіяльності школи. Після закінчення школи Тадей подав документи в музучилище ім. М. Шашкевича, в якому вчився З. Бабій. Воно знаходилося на площі М. Шашкевича, 5. Навчаючись в училищі, яке свого часу закінчило чимало відомих українських співаків, Тадей виробив у себе сильний і красивий драматичний тенор.

З метою підробітку, оскільки сім'я і далі жила у скруті, Тадей співав у різних хорах, а з 1967 р. – в оперній студії Львівської консерваторії ім. М. Лисенка.

Музучилище він закінчив у 1968 р., а із 1969 до 1971 р. співав у Державній хоровій заслуженій капелі України «Трембіта» у Львові. З цією капелюю Тадей об'їздив багато міст і республік тодішнього радянського союзу.

У вільний від музики і співів час Тадей займався у спортивних секціях з боксу і футболу.

У 1972 р. Тадею Едеру довелося розпрощатися з кар'єрою співака, оскільки став адміністратором Львівського театру опери та балету ім. Ів. Франка. Він погодився на цю посаду, хоча мав намір поступити в консерваторію і вже почав здавати вступні іспити, але один із професорів-екзаменаторів звернув увагу на невисокий зріст Тадея, який заважав би йому зробити кар'єру співака-соліста.

Цей професор, як свідчить Тадей, сказав: «не варто псувати цьому хлопцеві життєву кар'єру, хай вибере собі якусь іншу професію». Про це згадував сам Тадей у своїх спогадах [2].

Розуміючи необхідність мати вищу освіту, Тадей вирішив поступити на заочну форму юридичного факультету Львівського університету імені Івана Франка. До цього рішення його частково схилили його друзі-викладачі з юридичного факультету, з якими в ті роки познайомився і подружився Тадей. Вони часто приходили в театр на вистави (він навчив їх любити театр), ходили разом на каву у «Золотий півник», який знаходився поруч з театром на розі вул. Орловської (тепер Тиктора), водили Тадея на факультет, показували факультетські кафедри, лабораторії тощо.

Тадей Едер поступив на юридичний факультет ЛНУ ім. Ів. Франка (на заочну форму навчання – щоб не покидати праці в театрі) у 1978 р. Поруч з навчанням він став періодично співати в університетському хорі-ансамблі «Черемош», співав (соло) на факультетських і університетських вечорах відпочинку. Вчився Тадей успішно і у 1984 р. закінчив юридичний факультет Львівського університету. Відтоді він зосередився на адміністративній роботі в театрі.

У подальшому фах юриста дуже допомагав йому в адміністративній роботі, він уже не потребував юридичних радників-консультантів, які завжди були при установках, де йому раніше довелося працювати.

У 1988 р. Тадея Олександровича запрошують на посаду директора Львівської обласної філармонії, яка розпочала свою роботу ще у 1902 р.

На посаді директора філармонії Тадей Олександрович пропрацював до 1998 р.

У 1998 р. Т. Едеру запропонували посаду директора Львівського оперного театру в якому раніше він працював і адміністратором театру, і заступником директора, тому добре знав усе внутрішнє життя театру та особливості керівної адміністративної роботи.

При обговоренні кандидатури на посаду директора театру в обласній державній адміністрації також і в міністерстві культури України підтримали кандидатуру Тадея Олександровича Едера, який до того ж мав вищу юридичну освіту. Отож у серпні 1998 р. його призначено директором Львівського театру опери та балету імені Івана Франка.

Однією з перших серйозних проблем, якими він займався, було повернути до Львова ім'я примадонни світової опери Соломії Крушельницької, назвавши її іменем Львівський театр опери та балету, бо вона тут виступала.

Багато львівських урядовців, простих львів'ян були проти перейменування театру, який з 1956 р. носив ім'я Франка [3]. Але Тадей Олександрович терпляче писав листи в різні інстанції, виступав на різних зборах, писав у газетах – і добився успіху: у 2000-му році Указом Президента України Львівському театру опери та балету присвоєно ім'я Соломії Крушельницької.

Тадей Олександрович підтримав і розвинув Міжнародний конкурс молодих вокалістів імені Соломії Крушельницької, який започаткував головний диригент театру Ігор Лацанич.

На цьому ініціативи Тадея Едера не закінчилися. Спеціально до 100-річного ювілею театру він задумав замовити написання опери «Мойсей» і поставити її на сцені театру. На такий крок ще ніхто не наважувався, бо це була дуже дорога затія (потрібно було кілька мільйонів гривень). Тадей Олександрович пише листа в Рим до Папи Римського Іоана Павла II і просить у нього моральної і фінансової підтримки для постановки опери «Мойсей» у Львівській опері. Папа підтримав цю ідею та ініціативу Тадея Едера і благословив постановку опери та виділив на це необхідні кошти.

Оперу, яку написав український композитор Мирослав Скорик, було успішно поставлено на сцені Львівського театру.

Коли у 2001 р. до Львова з візитом прибув Папа Римський Іоанн Павло II, він, окрім запланованих зустрічей, мав зустріч з артистами оперного театру. Тадей Едер мав честь у цей пам'ятний день їхати в папамобілі разом з Папою Римським.

Хор театру зустрів Папу Іоанна Павла II біля театру співом «Многая літа», а Папа поблагословив усіх і подарував постановникам опери «Мойсей» пам'ятні медалі [4].

Згодом Тадей Олександрович сприяв встановленню в холі театру пам'ятного барельєфу Папі Римському Іоанну Павлу II.

Сторіччя Львівського театру опери та балету відзначили й у Києві, де указом Президента України В. І. Ющенка 5 жовтня 2001 р. Львівському театру надано звання «Національного».

Ініціативи Тадея Олександровича, який, крім посади генерального директора театру опери та балету, був ще й художнім керівником, на цьому не вичерпалися. Він замислив у дзеркальній залі театру створити галерею скульптур видатних українських артистів і співаків. Львівський скульптор Ярослав Скакун виготовив погруддя співаків Олександра Мишуги та Модеста Менцинського, художника Євгена Лисака, диригента Ярослава Воцака та славетної української співачки Соломії Крушельницької, яка виступала на багатьох світових театральних сценах.

Також з ініціативи Т. Едера таке ж погруддя С. Крушельницької було встановлено у Варшавській опері, на сцені якої вона неодноразово виступала, а також виготовлено погруддя співачки, яке відвезено до Італії і встановлено в музеї Міланського театру Ла-Скала (єдине погруддя зарубіжної співачки серед погрудь італійських співаків) [4].

Так, він заявив, що Львівський театр, неперевершений за своїм архітектурним декором, повинен демонструвати на своїх виставах багаті і красиві декорації, вишукані й елегантні костюми артистів. Отож появилися у новій постановці, декораціях і костюмах артистів «Бал-маскарад» Дж. Верді, балети «Дон Кіхот», «Повернення Батерфляй» і ін., які зачарували глядачів високою естетикою [1].

Далі директору спало на думку влаштувати гастролі Львівського театру на престижних сценах театрів Європи. Насамперед він налагодив контакти з Варшавською оперою, куди невдовзі львівські артисти поїхали виступати (за рахунок приймаючої сторони), потім – до Праги (Чехія), далі – в інші країни. Оскільки опери Львівського театру виконувалися мовою оригіналу, про Львівський театр стало відомо у Європі. До Львова надійшли запрошення з Австрії, Румунії, Фінляндії, Катару. Їздили артисти хору і балету також на гастролі до Франції. Загалом колектив театру гастролював у 29 країнах світу [3].

У Варшаві Тадей Олександрович познайомився з головою Асоціації європейських оперних театрів Ніколасом Пейном. Тадей запросив його до Львова. Н. Пейн прибув з Англії, оглянув театр (внутрішні приміщення якого Тадей Едер на той час вже гарно відремонтував, відкрив у підвальних приміщеннях кафе і ресторан), побував на виставах, дав високу оцінку побаченому.

Львівський театр опери та балету ім. С. Крушельницької невдовзі став членом Міжнародної асоціації «Орега Енгора» – єдиним на той час в Україні.

З жовтня і до кінця 2010 р. Львівський театр святкував своє 110-річчя. На це святкування до Львова приїхали представники, солісти і диригенти театрів Польщі, Франції, Японії та театрів України. З Італії привезли музейну виставку театральних костюмів, у яких колись виступали знамениті Пласідо Домінго, Лучано Паваротті, Рената Тебальді та ін. Це італійці вперше дозволили таку виставку за кордоном завдяки особистому знайомству Тадея Едера з директором музею Міланського театру Ла-Скала.

З нагоди 110-річчя Львівського театру опери та балету ім. С. Крушельницької Президент України нагородив Т. Едера орденом Ярослава Мудрого.

Тадея Олександровича на той час вже добре знали і поважали за його енергію та ініціативу не тільки в Україні, а й у багатьох країнах Європи. Свого часу до Львова приїздив (і був у театрі) Президент України Леонід Кучма (екскурсію якому по театру провів Тадей Олександрович). Львів і театр настільки сподобалися президенту, що він вирішив провести саме у Львові в театрі у травні 1999 р. шосту зустріч президентів країн Центральної Європи. На цю зустріч тоді приїхали від Болгарії – П. Стоянов, від Румунії – Е. Константінеску, від Угорщини – А. Генц, від Австрії – Т. Клестіль, від Словенії – М. Кучан, від Чехії – В. Гавел, від Німеччини – Р. Герцог, від Польщі – А. Квасневський, від України – Л. Кучма [1]. Зустріч пройшла достойно, на високому рівні.

Тадей Олександрович мав особисті контакти і з іншими Президентами України, зокрема, з Віктором Ющенком, який 5 жовтня 2005 р. на святкових зборах у приміщенні театру оголосив указ про надання Львівському театрові опери і балету статусу Національного.

Під керівництвом Тадея Олександровича Едера в театрі відбулося багато чудових прем'єр, концертів, фестивалів, конкурсів.

Варто відзначити й те, що саме Тадей Олександрович запропонував Львівському радію відновити серію передач про знаменитих львівських співаків, про яких вже почали забувати – тих, що співали у Львові (В. Чайка, П. Кармелюк, Р. Вітошинський, П. Криницька, Т. Поліщук, З. Бабій та інші), а також про тих українських славетних співаків, які знайшли свою долю далеко від України (Соломія Крушельницька, Модест Менцинський, Орест Руснак тощо). Львівське радіо розпочало ці передачі, їх дублювало і Київське радіо.

За свою роботу на посаді генерального директора – художній керівник театру Тадей Олександрович був відзначений великою кількістю нагород, як ніхто інший серед львівських працівників культури. За особистий внесок у збагачення української національної культури, високу професійну майстерність 19 серпня 1993 р. йому було присвоєно почесне звання «Заслуженого працівника культури України».

Окрім того, Тадей Олександрович Едер був (у різний час) нагороджений трьома ступенями ордена «За заслуги» (тобто став їх повним кавалером), 5 і 4 ступенями ордена Ярослава Мудрого, двома польськими орденами, багатьма відомчими та церковними відзнаками.

Тадей Едер був лауреатом Міжнародної премії Лео Вітошинського (Австрія), лауреатом Міжнародної премії Михайла Стріхаржа (Німеччина), нагороджений офіцерським «Золотим хрестом» Польщі.

Т. Едер провадив також активну громадську діяльність. Був членом Ліги творчих спілок Львівщини, головою Ради директорів театрів Львівщини, членом Національної спілки театральних діячів України. Будучи членом Громадської Ради «Святий Юр», брав участь у заходах, які проводило товариство.

До 150-річчя від дня народження Митрополита Андрея Шептицького на завершенні року Андрея Шептицького в холі театру було встановлено пам'ятний барельєф Митрополиту Андрею. В цей день силами театру та колективу «Віртуози Львова» відбувся концерт на сцені опери, у якому брали також участь талановиті діти Львівської спеціалізованої музичної школи ім. С. Крушельницької.

Працюючи в театрі, Тадей Олександрович був не лише керівником, а й людиною, дипломатичним, турботливим наставником. З однаковою повагою ставився до ветеранів театру й до тих, хто робив перші кроки на сцені.

Він умів щиро радіти з успіхів працівників, а також як ніхто інший, допомагав та співчував у грі. До нього зверталися по допомогу та пораду у вирішенні і професійних, і з особистих питань.

Колектив театру, загалом, нараховував до тисячі працівників і кожного він знав особисто. Багато уваги приділяв і своїм «позатеатральним» друзям.

Мабуть варто додати ще кілька слів про його особисте життя. Тадей Олександрович дуже любив збирати різноманітну художню літературу, знав особисто багатьох відомих львівських художників, часто відвідував виставки картин різних художників. Він навчив любити театр, книги і картини своїх вірних друзів, яких мав кілька і з якими проводив свої відпустки і вихідні дні.

Тадей Олександрович був одружений, виховав двох синів, які отримали достойну вищу освіту у Львівському університеті і є гідними синами свого батька.

У березні 2017 р. Тадей Едер завершив свою багаторічну працю у Львівському Національному театрі опери та балету ім. Соломії Крушельницької, який для нього був другим домом.

Перебуваючи на заслуженому відпочинку, Тадей Олександрович не втрачав зв'язків з театром. Відвідував разом з дружиною театральні вистави, прем'єри, завжди був присутній на відкритті та закритті театральних сезонів та щиро радів досягненням і успіхам театру. Окрім того, Тадей з дружиною багато мандрували, ходили на художні виставки, концерти, провадили активний спосіб життя, спілкувалися з друзями. Так, 16 грудня 2023 р., у віці 80 років, Тадей Олександрович Едер відійшов у засвіти. Поховано його на Личаківському цвинтарі.

Список використаних джерел

1. Горак Роман. Між людьми. Львів : «Простір - М», 2024. С. 328.
2. «Комсомольська правда в Україні. Західноукраїнський випуск». *«Інтерв'ю Т. О. Едера»*. Київ–Львів 26 січня 2012 р. С12.
3. «Віче». *Журнал Верховної Ради України*. Грудень 2010 р. Дос'є Т. О. Едера.

References

1. Horak, Roman. (2024). *Mizh liud'my*. L'viv : «Prostir - M», 328.
2. «Komsomol's'ka pravda v Ukraini. Zakhidnoukrains'kyj vypusk». *«Interv'iu T. O. Edera»*. Kyiv–L'viv 26 sichnia 2012 r., 12.
3. «Viche». *Zhurnal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Hruden' 2010 r. Dos'ie T. O. Edera.

**THE LAW FACULTY OF LVIV UNIVERSITY
AND ITS ALUMNI: TADEI EDER*****Borys Tyshchyk***

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: b.tyshchyk@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1113-6483*

The figure of this graduate of the Law Faculty, Tadei Eder, has not received much attention in the legal literature so far. Perhaps this is because until recently he lived and worked, though not entirely in the legal field.

Tadei Eder was born in 1943 to a family of indigenous Lvivians in Lviv, where he received his primary and secondary education. Since his youth, he had a natural talent for art, creativity and singing (he had a beautiful tenor voice). He began his career in 1967 as an artist at the opera studio of the Lviv Conservatory, then at the Honoured Choir Trembita. He graduated from the Lviv Music College in 1968 and was soon appointed administrator of the Lviv Opera and Ballet Theatre. This position required a legal education, and in 1978 Tadei Eder entered the Law Faculty of Lviv University (part-time) and graduated in 1984 with a degree in law, which was very useful in his future work at the theatre, where he soon became the deputy director of the theatre.

In 1988, Tadei was invited to become the director of the Lviv Regional Philharmonic. He worked in this position for ten years. In 1998, he was appointed General Director and simultaneously Artistic Director of the Lviv Opera and Ballet Theatre. Here, his organisational talent, legal education and artistic abilities were fully demonstrated.

He was informed that a meeting of the presidents of Eastern European countries was to take place in Lviv, namely in the theatre, in a year's time.

Tadei Eder began to take an active role in restoring the paintings in the mirror hall and other works of art in the theatre, renovating the furniture, etc. He got the theatre renamed (from the name of Ivan Franko, whose memory was already widely celebrated in Lviv, to the name of Solomiya Krushelnytska, who once performed in the theatre). Under his leadership, the theatre's repertoire is being updated. On his initiative, on the occasion of the theatre's 100th anniversary, a new opera, Moses, was staged, for which Tadei Eder obtained the personal consent and approval of Pope John Paul II.

On the occasion of the theatre's 100th anniversary, Tadei Eder helped to create a diving gallery in the theatre's mirror hall: S. Krushelnytska, other famous Ukrainian singers, artists, and conductors. He found sponsors and ordered updated scenery for theatre performances, beautiful costumes for the actors, and new instruments for the orchestra.

Contacts were established and the Lviv Theatre began touring in various European countries: Poland, the Czech Republic, Finland, Romania, France, and others. Tadei Eder met and invited the head of the Association of European Opera Houses, Nicholas Payne, who arrived in Lviv and visited the theatre.

When in 2010 Lviv Theatre began to celebrate its anniversary in 2010, soloists, conductors and directors of many theatres in Ukraine and Europe came to Lviv at the invitation of the theatre director.

For his outstanding artistic and organisational achievements, Tadei Eder was awarded numerous state awards and orders, medals, various honours, and received the title of Honoured Worker of Culture and various international prizes.

T. Eder died at the age of 80 in December 2023 and was buried at the Lychakiv Cemetery.

Keywords: famous graduates of the Law Faculty of Lviv University, Tadei Eder.

*Стаття: надійшла до редакції 09.04.2025
прийнята до друку 22.05.2025*